

Social Work & Education

© SW&E, 2020

Заблоцький, А. (2020). Шляхи оптимізації професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми. *Social Work and Education*. Vol. 7, No. 2. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 215-222. DOI: 10.25128/2520-6230.20.2.7.

УДК 37.013

DOI: 10.25128/2520-6230.20.2.7.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ В АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМАХ ДЕРЖАВНОЇ ОПІКИ НАД ДІТЬМИ

Андрій Заблоцький,
аспірант кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка,
м.Кременець, Україна,
zablocka72@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7315-0478

Анотація. У статті обґрунтовано важливість оптимізації професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми. Виділено ряд проблем означеного процесу, а саме: різні підходи в ЗВО до змісту навчання; неспроможність сучасних заочної і дистанційної форм навчання соціальній роботі забезпечити якісну професійну підготовку; велика наповненість груп, що не дозволяє відпрацювати відповідні уміння та навички; значні обсяги навчального матеріалу, які повинні засвоїти студенти; відсутність вузьких спеціалізацій в межах спеціальності; надмірна теоретизація процесу навчання; недостатня мотивація навчальної діяльності студента; відсутність у випускників чітких орієнтирів на подальше працевлаштування. Запропоновано шляхи вирішення означених проблем і окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Ключові слова: діти; опіка; альтернативні форми; соціальна робота; соціальний працівник; соціальна сфера; професійна підготовка.

Article history:

Received: March 02, 2020

1st Revision: March 23, 2020

Accepted: May 30, 2020

Вступ

Перетворення, що відбуваються в політичній, економічній, соціальній сферах в Україні з часів проголошення її незалежності (складний перехід до ринкових відносин, зубожіння населення, зростання безробіття, окупація Криму та війна на сході країни й проблеми, викликані ними та ін.), зумовлюють зростання потреби у висококваліфікованих працівниках соціальної сфери, готових прийти в найшвидший термін на допомогу усім, хто її потребує.

Одним із напрямів професійної діяльності соціальних працівників є робота в альтернативних формах державної опіки над дітьми. Вітчизняний та зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки свідчить, що перехід держави від інституційних до альтернативних форм допоможе дітям означених категорій проживати й гармонійно розвиватись в умовах, максимально наближених до сімейних, а у майбутньому – стати гідними громадянами своєї країни, створити власні сім'ї з позитивно спрямованою життєдіяльністю. Однією з умов ефективності роботи соціального працівника з альтернативними формами державної опіки над дітьми є його професійна готовність (Олексюк, 2015, с. 90). Обставини, які склалися сьогодні в Україні вимагають від закладів вищої освіти покращення якості професійної підготовки фахівців соціальної сфери шляхом досягнення якісно нового рівня викладання дисциплін фахового і гуманітарного циклів, а також забезпечення готовності майбутніх фахівців постійно поглиблювати й оновлювати свої знання, уміння та навички (Про вищу освіту, 2014).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників досліджували такі вітчизняні науковці, як: Р. Вайнола, Л. Димитрова, А. Капська, О. Карпенко, І. Козубовська, Л. Міщик, Н. Олексюк, В. Поліщук, В. Полтавець, Л. Романовська, Т. Семигіна, Л. Тюття, Ю. Швалб та ін. Однак, незважаючи на велику кількість досліджень з означеної сфери, на наш погляд, недостатню увагу у них приділено проблемі професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи в альтернативних формах державної опіки та можливостям її удосконалення. Саме тому **метою** нашої статті є виявлення та характеристика шляхів оптимізації професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми.

Методологія дослідження

Науковий пошук передбачав встановлення загальних закономірностей оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми як методологічного підґрунтя нашого дослідження. Концептуально-порівняльний аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури й нормативно-програмної документації з тематики дослідження дозволив нам виявити наступні закономірності означеного процесу: сутність професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери ґрунтується на теорії та практиці соціальної (соціально-педагогічної) роботи; зміст, форми і методи

професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми зумовлюються потребами та інтересами клієнтів і держави; результат професійної підготовки залежить від зовнішніх (наприклад, відповідності навчального закладу (профільності, наявності необхідної матеріальної бази, оснащення тощо) і педагогічного персоналу (за рівнем фахової підготовки й педагогічної майстерності) вимогам професії) й внутрішніх чинників (наприклад, мотивації навчальної діяльності, сформованості особистісних і професійних якостей, присутності прагнення до самоосвіти й саморозвитку тощо).

Основна частина

Соціальна робота, як вид професійної діяльності, спрямована на задоволення соціально гарантованих та особистісних інтересів і потреб різних груп населення, на створення умов, які б сприяли відновленню або покращенню здатності людей до соціального функціонування (Про забезпечення, 2005, с. 147). На даний час професійна підготовка фахівців соціальної сфери в Україні здійснюється в різних формах (очна, заочна, вечірня, екстернатна), передбачає багаторівневий характер освіти (допрофесійна, професійна, післядипломна, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів) та відбувається в різних закладах освіти (від коледжів до університетів і академій) (Гулеватий, 2012; Семигіна, 2007, с. 41). На основі аналізу численних публікацій вітчизняних науковців та практичного досвіду роботи вважаємо за можливе виділити певні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми та зазначити шляхи їх вирішення.

Погоджуємось із Т. Семигіною, яка серед дискусійних моментів, що негативно позначаються на професійній підготовці соціальних працівників виділяє, насамперед, різні підходи у різних навчальних закладах до змісту навчання соціальній роботі, що зумовлюється неузгодженістю концепцій, на яких ґрунтується викладання базових курсів із соціальної роботи. Вчена вважає, що державні стандарти мають бути укладені таким чином, щоб зміст освіти фахівців був дійсно стандартним у базовому компоненті незалежно від того, в якому навчальному закладі навчався студент. Вважаємо, що необхідно приділити особливу увагу узгодженню освітньо-професійних програм, освітньо-кваліфікаційних характеристик, а також навчальних і робочих програм підготовки фахівців соціальної роботи (Семигіна, 2007, с. 42).

Вважаємо за необхідне оптимізувати заочну і дистанційну форми навчання соціальній роботі, адже виконання професійних обов'язків вимагає від соціального працівника навичок роботи з клієнтами та іншими людьми, які неможливо сформувати якісно заочно. Тому традиційні технології навчання на цих формах повинні бути доповнені новими технологіями (навчання в он-лайн режимі, відео заняття (лекції, майстер-класи та ін.) (Грищенко, 2003, с. 6; Семигіна, 2007, с. 42).

Формування умінь та навичок соціальної роботи та їх відпрацювання характерна і для студентів стаціонарної (очної) форми навчання. Вважаємо, що

вимоги Міністерства освіти і науки України щодо кількості студентів у групах, (зазвичай, близько 20, у той час, як на Заході більшість практичних курсів для соціальних працівників відбуваються у групах з 5–6 осіб) не дозволяють усім студентам активно працювати на занятті (Семигіна, 2007, с. 43).

Значне збільшення обсягу навчального матеріалу, яке вимушений сьогодні опрацьовувати сучасний студент та скорочення часу, відведеного на його засвоєння, підсилює значення для якісної професійної підготовки майбутнього фахівця самостійної роботи. За таких умов особливої актуальності набуває застосування в навчальному процесі новітніх інформаційних технологій. Тому наявність відповідного технічного забезпечення, сучасної навчально-методичної, довідкової і наукової літератури, а також можливостей їх використання є ще одним із шляхів оптимізації професійної підготовки майбутнього соціального працівника (Гулеватий, 2012).

Якщо перелічені нами раніше пропозиції щодо удосконалення професійної підготовки стосувались фахівців соціальної сфери у цілому, то наступні торкатимуться власне їх професійної компетентності у окремих напрямках і видах соціальної роботи, а саме – у роботі з альтернативними формами державної опіки над дітьми. Різні сфери діяльності соціальної роботи охоплюють широкий набір напрямів і видів діяльності, кожний з яких вимагає певних (часто специфічних) знань і умінь. Потрібно враховувати, що багато аспектів професійної діяльності у соціальній сфері вимагають вузької спеціалізації. Тому при плануванні варіативної частини навчального плану підготовки фахівця відповідного напрямку необхідно враховувати як регіональні особливості, так і вимоги до випускників закладу вищої освіти, що висувуються соціальними службами та іншими надавачами соціальних послуг. Так, якщо майбутній соціальний працівник планує працювати з альтернативними формами державної опіки над дітьми, він повинен володіти основами галузевого законодавства, розуміти права і обов'язки усіх включених в процес сторін, достеменно знати специфіку функціонування альтернативних форм державної опіки над дітьми та особливості організації життєдіяльності вихованців у них, а також володіти відповідними методиками і технологіями роботи з означеною категорією сімей. Поряд з цим, незалежно від спеціалізації, для здійснення ефективної професійної діяльності соціальний працівник повинен також володіти знаннями, що мають міждисциплінарний характер, базовими та спеціальними вміннями, а також відповідними особистісними якостями (Капська, 2010, с. 84; Поліщук, 2018, с. 184).

Ще одна проблема, яка серйозно впливає на якість професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери є, незважаючи на прикладний характер майбутньої професійної діяльності, значна теоретизація процесу навчання. Для посилення практичної підготовки майбутніх фахівців до роботи з альтернативними формами державної опіки над дітьми варто було б запроваджувати нові форми навчальної діяльності, які б забезпечували умови, максимально наближені до професійних (наприклад, різних видів інтерактивних методів навчання, тренінгів); збільшити кількість годин для практичної підготовки студентів; урізноманітнити види практик; організувати волонтерську діяльність студентів, яка забезпечувала б їх співпрацю з громадськими

організаціями, закладами соціального спрямування та сприяла б розробці соціальних проєктів і майбутнє впровадження їх у професійну діяльність (Олексюк, 2015, с. 93; Слозанська, 2016, с. 238).

Оскільки структура мотивів студента, сформована під час навчання, стає стрижнем особистості майбутнього фахівця, вважаємо за доцільне сприяти розвитку у студентів позитивних навчальних мотивів шляхом: вивчення професійної мотивації майбутніх спеціалістів; забезпечення професійної спрямованості викладання фундаментальних дисциплін; орієнтації студентів на оволодіння змістом, формами, методами, прийомами і засобами майбутньої професійної діяльності; дотримання принципів зв'язку теорії й практики, єдності навчання і виховання, послідовного моделювання у навчанні цілісного змісту професійної діяльності спеціаліста (Гулеватий, 2012).

Ще однією проблемою, яка негативно відображається на професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери, є відсутність у випускників чітких орієнтирів на подальше працевлаштування. На наш погляд, означену проблему можна вирішити шляхом організації тісної співпраці випускової кафедри з роботодавцями з різних установ та організацій, створення можливостей для проходження студентами на їх базах виробничої (переддипломної) практики (Грищенко, 2003, с. 7; Про вищу освіту, 2014).

Важливою умовою ефективності навчально-виховного процесу є наявність відповідних педагогічних кадрів. Викладачі, які навчають студентів роботі з альтернативними формами опіки над дітьми повинні не лише мати відповідну кваліфікацію, добре володіти предметом підготовки, але й мати практичні навички роботи з означеною категорією сімей. З цією метою в закладах вищої освіти слід: запровадити поступове створення та проведення внутрішньовузівських семінарів підвищення кваліфікації викладачів щодо застосування педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі; налагодити зв'язки із соціальними службами та закладами соціального спрямування щодо обміну досвідом; стимулювати науково-педагогічних працівників, які використовують у власній діяльності інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери (Олексюк, 2015, с. 94; Про вищу освіту, 2014).

Висновки

Таким чином, процес професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи з альтернативними формами соціальної опіки над дітьми є багатогранним, складним та доволі динамічним. Оптимізація означеного процесу сприятиме як підвищенню рівня професійної готовності фахівця до обраного виду діяльності, так і результативності надання соціальних послуг чи соціальної роботи у цілому.

Перспективи подальших досліджень. Вважаємо за необхідне у подальшому проаналізувати зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи з альтернативними формами соціальної опіки над дітьми.

Література

Грищенко, С. (2003). Розвиток інституту прийомної сім'ї: огляд міжнародного та національного досвіду. Вісник представництв Everychild в Україні, № 1, С. 6–7.

Гулеватий, В. Л. (2007). Шляхи підвищення мотивації навчання студентів [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://intkonf.org/gulevatiy-vl-shlyahipidvischennya-motivatsiyi-navchannya-studentiv/>.

Капська, А. Й., Олексюк, Н. С., Калаур, С. М., Фалинська, З. З. (2010). Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон. 304 с.

Олексюк, Н. С. (2015). Педагогічні умови ефективності професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до соціального супроводу сімей, в яких перебувають діти під опікою. Соціальна педагогіка і соціальна робота: виклики сьогодення: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 28–29 жовтня 2015 р., м. Тернопіль. Зб. наук. пр. Тернопіль. С. 89–95.

Поліщук, В. А. (2018). Фундаменталізація професійної підготовки соціальних працівників у контексті глобалізаційних процесів. Professional education: methodology, theory and technologies. Vol. 8. С. 182–196.

Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. (2005). Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. Відомості Верховної Ради України. № 6. ст. 147.

Про вищу освіту. (2014). Закон України від 01.07.2014. № 1556-VII. Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Семигіна, Т. В. (2007). Професіоналізація соціальної роботи: перерваний політ? (підсумки конференції «Професійний статус соціального працівника: роль зацікавлених сторін у його становленні»). Соціальний захист. № 5. С. 41–44.

Слозанська, Г. І. (2016). Взаємозв'язок професійної підготовки студентів спеціальності «соціальна робота» у ВНЗ з можливістю їхнього працевлаштування. 33 Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород. № 39. С. 236–240.

THE WAYS TO OPTIMIZE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK IN ALTERNATIVE FORMS OF GOVERNMENT CARING OF CHILDREN

Andrew Zablotsky, graduate student of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Kremenets, Ukraine, zablocka72@ukr.net

Abstract. *The article substantiates the importance of optimizing the professional training of future social workers to work in alternative forms of state child custody. A number of problems of the identified process are highlighted, namely: different approaches to the content of training; the inability of modern part-time and distance forms of social work training to provide quality vocational training; high content of groups, which does not allow to develop the relevant skills; significant amounts of educational material that students need to learn; lack of narrow specializations within the specialty; excessive theorization of the learning process; insufficient motivation of the student's educational activity; the lack of clear guidance for graduates to further employment.*

It is indicated that the transition from institutional to alternative forms will help children in these categories live and develop harmoniously in conditions as close to family, and in the future – to become worthy citizens of their country, to create his own family with positively directed vital functions. It is indicated that, despite the large number of studies on the indicated area, in our opinion, insufficient attention is paid to the problem of professional training of future specialists to work in alternative forms of state care and improvement. Identified a number of problems of professional training of future social workers to work in alternative forms of state custody of children (different approaches in different educational institutions to study content social work; failure of the modern correspondence and distance education social work to provide quality professional training; most occupancy groups allows you to practice relevant skills; large volume of training material necessary for future specialist; the lack of specializations within the specialization; excessive theorization of learning; lack of motivation of educational activity of the student; the lack of graduates clear guidance of further employment) and the proposed ways of their solution. The ways of solving these problems are suggested and the prospects of further scientific research are outlined. In the future it is envisaged to analyze foreign experience of professional training of future social workers to work with alternative forms of social care of children.

Keywords: *children; ward; alternative forms; social work; social worker; social sphere; professional training.*

References

Grishchenko, S. (2003). Development of foster family institution: an overview of international and national experience. *Bulletin of the offices of Everychild in Ukraine*, 1, P. 6–7. [in Ukrainian].

Gulevatyi, V. L. (2010). Ways of increase of motivation of student learning [Electronic resource]. Mode of access: <http://intkonf.org/gulevatiy-vl-shlyahpidvischennya-motivatsiyi-navchannya-studentiv>. [in Ukrainian].

Kapska, A. Y., Oleksiuk, N. S., Kalaur, S. M. & Falinska, Z. Z. (2010). Social and pedagogical work with dysfunctional families. Tutorial. Ternopil: Aston. 304 p. [in Ukrainian].

Oleksiuk, N. S. & Vodiana, A. V. (2015). Pedagogical conditions of efficiency of professional training of future social workers for social support of families, in which children are under guardianship. *Social pedagogy and social work: today's challenges: proceedings of the III all-Ukrainian scientific-practical conference with international participation, 28–29 October, 2015, Ternopil*. The CG. Sciences. Ave. Ternopil, P. 89–95. [in Ukrainian].

Polishchuk, V. A. (2018). Strengthening the training of social workers in the context of globalization. *Professional education: methodology, theory and technologies*. Vol. 8. P. 182–196. Mode of access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/profe_2018_8_14. [in Ukrainian].

On ensuring organizational and legal conditions for social protection of orphans and children deprived of parental care: the Law of Ukraine from 13.01.2005 № 2342-IV. *Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*. No. 6. article 147. [in Ukrainian].

Of higher education [Electronic resource]. The Law of Ukraine dated 01.07.2014 № 1556-VII. the Verkhovna Rada of Ukraine. Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. [in Ukrainian].

Semihina, T. V. (2007). Professionalization of social work: aborted flight? (the results of the conference «Professional status of social worker: the role of stakeholders in its formation»). *The social protection*. № 5. P. 41–44. [in Ukrainian].

Slozanska, G. I. (2016). The Relationship of professional training of students of specialty «social work» in universities with their employability. *33 Scientific Herald of Uzhhorod national University*. Sir: Pedagogy. Social work. Uzhgorod, No. 39. P. 236–240. [in Ukrainian].